

Nouenber kozowperschk

Das wirtt ainualtig vnd
klug vnd getrew, vnd wirtt
behentt zu leren

December Grūden

Das ist der crist Monaÿd
das wirtt gewaltig vnd reich
vnd wirtt genam vnd In allū
dingen lieb

V svobodnem slovenskem prevodu bi to pomenilo:

Januar, prosinec: Prvi mesec. Gener imenovan (op.: Gener je staro nemško mesečno ime). V tem mesecu rojeni otrok bo pomirljiv in vedno željan veselja.

Februar: Hornung (op.: staro nemško mesečno ime) ali *sečan* kakor zgoraj.

Marec, sušec: Le-ta bo bister, bogat in vsestransko spreten.

April, mali traven: Le-ta bo nadležen, čudaški, zelo pogumen in zvit.

Maj, veliki traven: Prvi majski mesec: le-ta bo oblasten in bo dosegel visoke časti.

Junij, bobovcvet: Drugi majski mesec: le-ta bo dobrodušen in nepreračunljiv.

Julij, mali srpan: Prvi avgust (op.: prvi poletni mesec): le-ta bo nenavadno darežljiv in jezljiv.

Avgust, veliki traven: Drugi avgust (op.: drugi poletni mesec): le-ta bo sramožljiv, voljan in koristen.

September, poberuh: Prvi jesenski mesec: le-ta bo vsestransko pripraven in zmeren.

Oktober, listognoj: Drugi jesenski mesec: le-ta bo slabega značaja, zlobnega jezika in zločest.

November, kozovprsk: Le-ta bo preprosti, pameten, vesten in pripraven za učenje.

December, gruden: Kristusov mesec: le-ta bo imovit, bogat, prijeten in vsestransko prijazen.

Na sprednji strani istega lista 157 je zapisan podatek o zapisovalcu Bertholdovega spisa in horoskopa s slovenskimi mesečnimi imeni. Glasi se: »Anno domini millesimo quadringentesimi sexagesimo sexto finitus est liber per manus Martini de Lakch in die sancti Valentini...« Iz njega izvemo, da je bila leta Gospodovega tisoč štiri sto šestinšestdesetega na dan sv. Valentina (tj. 14. februarja) knjiga dokončana z roko Martina iz Loke.

Iz doslej znanih podatkov o prvem zapisu slovenskih imen za mesece moremo zaključiti naslednje:

Slovenska imena za mesece je zapisal neki Martin iz Loke, potem ko je na dan sv. Valentina (14. februar) 1466 dokončal prepis dela Bertholda von Freiburg »Summa confessorum« v nemškem jeziku. Zapis je nastal neke na južnonemškem (bavarsko-avstrijskem) jezikovnem področju, vendar ni nobenega podatka, ki bi njegov nastanek geografsko vezal na Škofjo Loko. Poimenovanje »škofjeloški rokopis«, ki velja od Miklošičevega odkritja dalje, je zato nekoliko netočno. Gre samo za avtorja, ki je bil doma iz Loke in ki je zapisal poimenovanja za mesece, kakor so bila takrat v rabi na škofjeloškem področju. Pravilneje bi bilo, ko bi ta srednjeveški slovenski literarni spomenik imenovali »Škofjeloška mesečna imena«.

Dr. Branko Berčič

ŠTEVILO PREBIVALSTVA V LOŠKI OBCINI SKOZI ZADNJIH STO LET

Prvi imenik krajev, ki je priobčil zanesljive podatke o vseh krajih na Kranjskem, je izšel leta 1875 in je bil sestavljen na osnovi ljudskega štetja 31. XII. 1869. Pod avstro-ogrsko upravo so bila štetja še v letih 1880, 1890, 1900 in 1910, torej vsako deseto leto. V stari Jugoslaviji se je štetje za eno leto zakasnilo in so ga opravili leta 1921, naslednje leta 1931, tretje, ki bi moralo biti leta 1941, pa je preprečila druga svetovna vojna. V sedanji Jugoslaviji so bila tri štetja, ki so sledila v neenakomernih presledkih v letih 1948, 1953 in 1961. Podatke o naseljih loške občine imamo od desetih štetij v razdobju od 1869 do 1961, torej skoraj za sto let. Vendar za leto 1921 niso popolni, ker so bile vasi Krnice, Lajše, Laze in Robidnica, ki pripadajo sedaj naši občini, takrat pod italijansko okupacijo, pač pa najdemo zanje podatke iz leta 1931. Zato moremo v celoti primerjati številke devetih štetij brez leta 1921, ko so bile najbolj opazne posledice prve svetovne vojne.

Kraji današnje loške občine so imeli leta 1869 skupno 22.756 prebivalcev, potem je število rahlo padalo in je bilo najmanjše leta 1910, ko se je znižalo na 21.790. Pri štetju leta 1931 je s številko 21.918 komaj preseglo ta nižek. V novi Jugoslaviji pa se skupno število prebivalstva večja od 22.295 v letu 1948 preko 25.565 v letu 1953 do 24.151 v letu 1961. Po podatkih matičnih uradov je do

31. III. 1965 doseglo 25.458. Skupni prirastek prebivalstva v občini znaša torej 6 % do leta 1961, v skoraj sto letih do leta 1965 pa 12 %.

Mesto in okoliška naselja, ki spadajo pod krajevni urad Skofja Loka, so do leta 1910 številčno upadli od 7.537 na 7.171. Med obema vojnama so nekoliko napredovali (na 7.745 v letu 1951), po drugi vojni pa se je skupno število prebivalstva stalno in občutno povečevalo — od 9.408 v letu 1948 na 11.567 v letu 1961 in na 12.851 v letu 1965, to je za 57 % oz. 75 %. Naseljem krajevnega urada Železniki se je od leta 1869 znižalo skupno število prebivalstva od 7.426 na 7.068 v letu 1910, na 6.815 v letu 1951 in na 6.228 v letu 1948; od tedaj pa je le malo naraslo, in sicer na 6.548 v letu 1961 in na 6.424 v letu 1965; tako so ta naselja številčno upadla za 15 % oz. 14 %. Največji upadek izkazujejo naselja krajevnega urada Gorenja vas, kjer se skupno število prebivalstva od leta 1869 stalno znižuje. Medtem ko je takrat znašalo 7.975 ljudi, jih je bilo leta 1910 še 7.551, leta 1951 7.560, leta 1961 le 6.216 in leta 1965 6.205, torej 22 % manj.

Ti poprečki potrjujejo že splošno opaženo dejstvo, da se je prebivalstvo iz odročnih vasi, posebno hribovskih, že pred prvo svetovno vojno v manjši meri izseljevalo, po osvoboditvi pa upadanje prebivalstva zavzema vse bolj usodni obseg, k čemur pripomoreta upadanje rojstev in močno izseljevanje v mesta ter njihovo bližnjo okolico.

Se izraziteje opazimo te spremembe, če namesto poprečkov vzamemo v poštev kar posamezna naselja. Od 168 naselij, kolikor jih šteje sedanja loška občina, jih 110, torej dve tretjini, izkazuje upadanje prebivalstva. V 18 krajih se je število znižalo za več kot polovico. To so: Zala (22 pri štetju 1869 in 5 pri štetju 1961), Lajše (58 — 12), Staniše (55 — 22), Kopačnica (188 — 77), Zakobiljek (71 — 29), Todraž (56 — 15), Zg. Danje (70 — 50), Sv. Barbara (186 — 81), Ravne (66 — 50), Lenart (216 — 101), Gor. Zetina (148 — 69), Žabja vas (75 — 55), Valterski vrh (50 — 25), Ožbolt (196 — 94), Pozirno (102 — 49), Bačne (70 — 34), Podvrh (61 — 50) in Žirovski vrh nad Gorenjo vasjo (92 — 45). Večina med njimi so hribovski kraji, Kopačnica, Todraž in Žabja vas pa so v dolini, toda v odročni legi z manjšimi kmetijami. Žabja vas pa je celo izrazito kajžarska. Zanimiva posebnost je vasica Zala, ki je skrita v hribovju severozahodno od Blegoša v nadmorski višini 890 m in je najmanjše naselje v občini.

Spočetka je obsegala tri hiše. Domačijo na Kolku so že pred vojno opustili, pri Mohorju je v hudi zimi 1954 propadla, tako da je ostala samo še majhna domačija pri Spehu s petčlansko družino.

Porast prebivalstva izkazuje 41 naselij (24 %). Skoraj desetkrat se je povečal Stari dvor (85—857). Sosedna Suha je pomnožila prebivalstvo z nastankom novih delov vasi več ko štirikrat (274—1.210). Razen teh dveh so znatno narasle Vincarje (26—110), Forme (58—97), Reteče (132—532), Češnjica (251—524), Trebija (55—112), Podpulca (27—55), Gorenja vas pri Retečah (137—275), Zminec (92—166), Sv. Duh (282—484), Virmaše (245—415), Skofja Loka (2.017—3.429), Trata (85—142), Sovodenj (99—154), Puštal (545—522), Stara Loka (500—748) in Skovine (21—51). Iz razvrstitve teh krajev vidimo, da so na številčno rast krajev vplivali: bližina železnice, ki je stekla v letu 1870 (Stari dvor se je že do leta 1880 povečal od 85 na 156 prebivalcev), bližina mesta in industrije, ki se je razvila v mestu in okolici, posebno ob žel. postaji, na Češnjici, v Železnikih, Sovodnju; nekoliko je vplival tudi turizem (Trebija!).

Skofja Loka sama je imela ob navedenih štetjih 2.017, 2.295, 2.175, 2.166, 2.126, 2.505, 2.804, 5.560 in 5.424 prebivalcev, leta 1965 pa 4.161. Do leta 1910 je tudi v mestu število upadalo (2126!), čeprav so med prebivalstvo šteli gojenke uršulinskih šol. Med obema vojnama je le nekoliko naraslo (2.505!), k čemur je gotovo pripomogla naselitev vojaštva. Po osvoboditvi pa je v stalnem porastu (2.804—5.424 oz. 4.161!), čeprav razmeroma ne toliko kot najbližja okolica, kjer je več prostora za zidavo novih hiš.

Železniki izkazujejo stalno upadanje do druge svetovne vojne (1.256, 1.172, 1.032, 1.028 do 919 v letu 1910 in 838 v letu 1951), kar je posledica gospodarskega hiranja ob propadu fužinarstva, ki je do kraja izdihnilo v letu 1909, ko so opustili zadnji vigenjce. Zadnja vojna je še nekoliko zmanjšala število prebivalstva (814 ob štetju 1948). Industrija, ki se je razvila iz zadruga kovinarjev NIKO, ustanovljene v letu 1946, je shiranemu kraju dala novo moč, kar odseva tudi v številčni rasti prebivalstva (877 v letu 1953, 1.043 v letu 1961 in 1.087 v letu 1965) v kraju samem, še bolj pa na sosednji Češnjici, kjer je več prostora za nove stavbe in tudi lastna industrija. Vendar imajo Železniki še sedaj 17 % manj ljudi kot v letu 1869.

Zaradi hribovitosti je ozemlje loške občine sorazmerno redko naseljeno. Leta

1961 je znašala poprečna gostota prebivalstva 51,6 ljudi na km² in bila za tretjino nižja od poprečne naseljenosti v Sloveniji, ki je bila takrat 78,6.

Francè Planina

IZ SPOMINOV NA DR. TAVČARJA

1. Moji prvi spomini na Tavčarja segajo vsaj za 70 let nazaj. Bil sem še otrok, ko je pripovedoval oče, kako ga je zastopal »Kosmov dohtar« v neki pravdi. Ko je prišel oče, po letih iste starosti s Tavčarjem, k njemu na posvet o tožbi, mu je dal skušeni odvetnik tale dober svet: »Andrejec, ti meni povej po pravici! Če bo treba lagati, bom že jaz!«

2. Prvikrat sem videl Tavčarja spomladi 1900 kot četrtošolec kranjske gimnazije. V Kranju je bil sokojski zlet z javno telovadbo. Tavčar je bil baje »prvi ljubljanski telovadec«, a v 49. letu starosti ni več nastopil pri telovadbi. Opazoval sem ga, kako je ob odhodu iz mesta korakal kot starosta Sokola na čelu sokolske čete. Črna brada, zagorel obraz; ponosno je korakal, samozavestno se oziral na desno in levo, kot bi hotel reči: mi smo mi! V glavo mi je šinila misel: to je turški paša!

3. Tavčar je bil dolga leta v Ljubljani reden gost v kavarni Evropa. Med prvo svetovno vojno je bila tam zaposlena kot plačilna natakarka moja sestra Ivanka Dolenc, doma od sv. Tomaža v Selški dolini. Bila je izredno odrezava in Tavčar se je rad šalil z njo. Pa jo je nekoč vprašal: »Katerega si pa to noč imelo?« (Srednji spol ni tukaj rabljen v zaničljivem pomenu kakor npr. v Cvetju, ko je »hlapče zakričalo«, ampak kot dobrodušna domačnost starejšega gosta proti mladi znanki.) To je bilo Ivanki že nekoliko preveč. Ko je kak dan pozneje Tavčar ponovil to vprašanje, je prav prijazno odgovorila: »Gospod doktor, odkar sem imela vas, nisem še imela nobenega.« Homerski smeh se je razlegal po kavarni; češ sedaj se je pa tudi za ta pisker našla pokrovka! Smejal se je tudi Tavčar in Ivanki ni nič zameril primernega odgovora na manj primerno vprašanje.

4. V Ljubljani sem bil dobro znan z bivšim trgovcem Vrbanom Zupancem, prijateljem Finžgarjevim, ki ga leta omenja v Letih mojega popotovanja kot »čudovito, pošteno grčo iz Martinj vrha« in kot znanca Tavčarjevega. Vrbanu se je pripetilo, da je ob času, ko je bil Finžgar ekspozit na Sv. Joštu, daroval v cerkvi goldinar za škofove zavode v

napačni veri, da je darovanje namenjeno Ciril-Metodovi družbi. O tem je izvedela tudi Ljubljana in dr. Tavčar se je rad norčeval iz njega, češ v Ljubljani je naprednjak, drugod pa, kakor mu kaže, Zupanc je zelo cenil kmečko življenje in navade in je rad zahajal na rodni dom. Nekaj let poprej, preden je izšlo Cvetje, mi je pripovedoval, kako se je kot fant nekoč doma napravil v lepo ljudsko nošo s krivci za klobukom in kako je šel na velik praznik skupaj z bratom Janezom na Malenski vrh. Tu so mu fantje iz Poljanske doline hoteli vzeti krivce, a sta z bratom vse napadalne poskuse odbila, tako da sta ostala zmagovalca. Ko sem po nekaj letih bral v Cvetju o Tavčarjevem junaštvu na Malenskem vrhu, sem takoj videl, da si je Tavčar privoščil svojega lovskega tovariša kot »Posavčevega Urbela iz Martinovega sela« (v resnici je bil Zupanc Posečnikov iz Martinj vrha), ki je bil »dolga dreta« (Vrban je bil res suh in visok). Urbel je bil tudi oblečen v ljudsko nošo: »Štebale visoko čez kolena, kamižolo ob rami, na telovnikih pa debele gumbe, ki so se svetili kot srebro!« To se je vse ujemale z Zupancem pripovedovanjem. Kar pa dalje sledi, kako je Urbel izzival in kako ga je Tavčar »usekal po režecem se obrazu«, je bilo v popolnem nasprotju s pripovedovanjem mojega prijatelja. Opozoril sem ga na to neskladje. Rekel je mirno: »To se je pa Tavčar zlagal.«

Ivan Dolenc

ZBIRANJE GRADIVA O INTERNIRANCIH

Občinsko združenje borcev NOV je pred dvema letoma imenovalo poseben pripravljalni odbor, ki naj bi organiziral zbiranje gradiva o interniranih s področja škofjeloške občine. Potem ko so bili zbrani osnovni podatki in so bile opravljene ustrezne organizacijske priprave, je pripravljalni odbor povabil internirance iz škofjeloške občine na prvo poveljno srečanje, ki je bilo v Škofji Loki dne 8. maja 1965. Interniranci so se zbrali ravno pred dvajseto obletnico zmage nad fašizmom in dvajset let potem, ko so bili osvobojeni iz nemških taborišč konec aprila 1945.

Z območja škofjeloške občine je nemški okupator odgnal v različna koncentracijska taborišča 285 ljudi. Mukam taborišče je podleglo 122 tovarišev in tovarišic, tako da se je po vojni vrnila domov samo dobra polovica vseh internirancev.